Valdemaras ŠIMĖNAS

DUSINĖNŲ PILKAPYNO II GRUPĖS TYRINĖJIMAI

1998–1999 m. VU pradėjo Dusinėnų pilkapyno II grupės (A 1260; seniau AR 1818) (Vilniaus r., Rudaminos sen.) archeologinius tyrinėjimus. Pilkapynas ilgą laiką buvo ardomas mineralizuojant kvartalinę liniją, nemažai pilkapių iškasinėjo „lobių ieškotojai". Tyrinėjimus finansavo KVAD pagal apardytų ir ardomų archeologinių vietų tyrinėjimų programą. Iš viso ištirti 5 kvartalinės linijos ardomi pilkapiai pilkapyno P dalyje. Taip pat perkasomis buvo ištirtos 2 spėjamų suardytų pilkapių vietos (tačiau pilkapių požymių nerasta), nubraižytas pilkapyno planas. Iš pradžių planuota žemėmis užpilti kituose ardomuose pilkapiuose iškastas duobes. Tačiau, apžiūrėjus pilkapyną, paaiškėjo, kad tokių duobių yra labai daug. Todėl apie tai pranešta KVAD. Buvo sudaryta atskira programa duobėms užpilti. 1998 m. rudenį jos buvo užpiltos.

Dusinėnų II pilkapynas yra 2 km į R nuo Dusinėnų kaimo, 1,3 km į V nuo Totorinės kaimo, 0,7 km į V nuo kelio Vilnius–Šalčininkai, 1,2 km į PV nuo Rudaminos pralaidos minėtame kelyje, 1 km į P nuo Rudaminos ir Nemėžos upelių santakos ir 0,4 km į R nuo Dusinėnų I pilkapyno, Vilniaus miškų urėdijos, Juodšilių girininkijos Dusinėnų miške, 21 kvartalo P–PV dalyje ir 26 kvartalo Š pakraštyje. Pilkapynas išsidėstęs 3,2 ha plote.

Pilkapynas anksčiau netirtas. Apdegusių VIII–XII a. dirbinių (geležinis pentinis siauraašmenis kirvis, 2 įmoviniai ietigaliai, puodo šukė) buvo Bogutiškių mokykloje. Ekspedicijos dalyviams vietiniai žmonės taip pat pasakojo, kad prieš trejetą metų vietinis jaunimas čia taip pat kasinėjo ir ieškojo „caro Nikolajaus" paslėpto lobio. 1951 ir 1955 m. jį žvalgė LII (žr. *LII Rankraštynas*, b. 17, p. 8; b. 33, p. 22), 1967, 1968, 1979 ir 1987 m. – MMT (*KPC archyvas*, f. 7, ap. 1, b. 107, p. 1–3; b. 330, p. 14–15). Jis aprašytas (žr. *LAA*, t. 3, p. 35 ir *KPE*, t. 2, p. 309). Literatūroje dažnai maišoma Dusinėnų I ir II pilkapynų numeracija.

Iš viso II grupėje yra 95 pilkapiai. Jie išsidėstę gana tankiai, jų sampilai neretai siekia vieni kitus. Pilkapių grupė ištęsta PR–ŠV kryptimi. Keliuose pilkapiuose jau seniai iškastos duobės. Sampilai nuo 8 iki 12 m skersmens ir nuo 0,3 iki 1,2 m aukščio. Dauguma jų apjuosti grioviais ar duobėmis.

Pilkapių su akmenų vainikais nepastebėta. Pilkapynas apaugęs senomis pušimis, eglėmis ir kitais medžiais. Kvartalinė linija pilkapyną kerta V–R kryptimi. Ji užkabino 5 pilkapius. Pilkapių Nr. 1, 2, 3, 4 išliko tik sampilų Š arba P pusė, pilkapį Nr. 5 kvartalinė linija kerta per patį vidurį. Darbų metu buvo naudotas metalo detektorius. Juo patikrinta visa kvartalinė linija. Tarp pilkapių, ant kvartalinės linijos, rasta keletas pavienių atsitiktinių radinių. Taip pat ant kvartalinės linijos buvo aptiktos 2 apyrankės, pasaginės segės fragmentas ir pjautuvas (pav. 19). Apyrankės rastos 15,15 m ir 18,6 m į V nuo pilkapio Nr. 3, pasaginė segė – 9 m į V nuo pilkapio Nr. 2, o pjautuvas – prie pilkapio Nr. 5. Dalis dirbinių buvę ugnyje.

Tik 3-juose pilkapiuose aptikta degintinių kapų žymių. Pilkapiuose Nr. 2, 4 ir 5 rasta radinių, o Nr. 4 – pavienių degintinių kaulų. Visi pilkapiai prie sampilo turėjo ovalo formos duobes arba griovius su tarpu. Duobės labai skirtingos. Vienos jų nedidelės, kitos gana ilgos ir juosia iš visų pusių beveik visą pilkapį, paliekant tik nedidelius tarpus. Visuose pilkapiuose pirminiame žemės paviršiuje buvo tamsesnės žemės sluoksnelis. Tai rodo, kad prieš supilant pilkapio sampilą buvo atliekamos apeigos su ugnimi.

Pilkapis Nr. 1 yra pilkapyno R dalyje, 26 miško kvartale, kvartalinės linijos P puseje. Š jo pusė beveik visai nuskleista ariant ir važinėjant kvartaline linija. Sampilas taisyklingo apskritimo formos, 10 m skersmens ir apie 0,5 m aukščio, supiltas iš geltono smėlio. Pilkapio pakraščiuose aiškių griovio ar duobių prie sampilo žymių nesimatė.

45 cm gylyje nuo sampilo viršaus buvo pasiektas ištisinis kiek tamsesnio smėlio sluoksnis – pirminis žemės paviršius. Pagrindas po sampilu išsiskyrė 4,2 m spinduliu tamsesne žeme bei degėsiukais. Jis užėmė ne visą plotą, o tik centrinę pilkapio dalį.

Pilkapio sampilo pakraščiuose pradėjo ryškėti pavienių duobių kontūrai. Jos gana didelės ir supo pilkapį iš 4 pusių. Tarp jų nemaži tarpai. Duobės 150–190 cm pločio ir 70–100 cm gylio. Jose gausu degėsių, tačiau jie nesudarė aiškesnių koncentracijų. Degėsių kiek padaugėja duobių dugne. Matyt, čia buvo atliekamos apeigos su ugnimi. Pilkapio centre įžemis taip pat nemaišytas. Čia buvo iškasta dar gilesnė, iki 80 cm gylio, duobė, bet centrinio kapo taip ir nerasta.

Pilkapis Nr. 2 yra kitoje (Š) kvartalinės linijos pusėje, 21 miško kvartale.

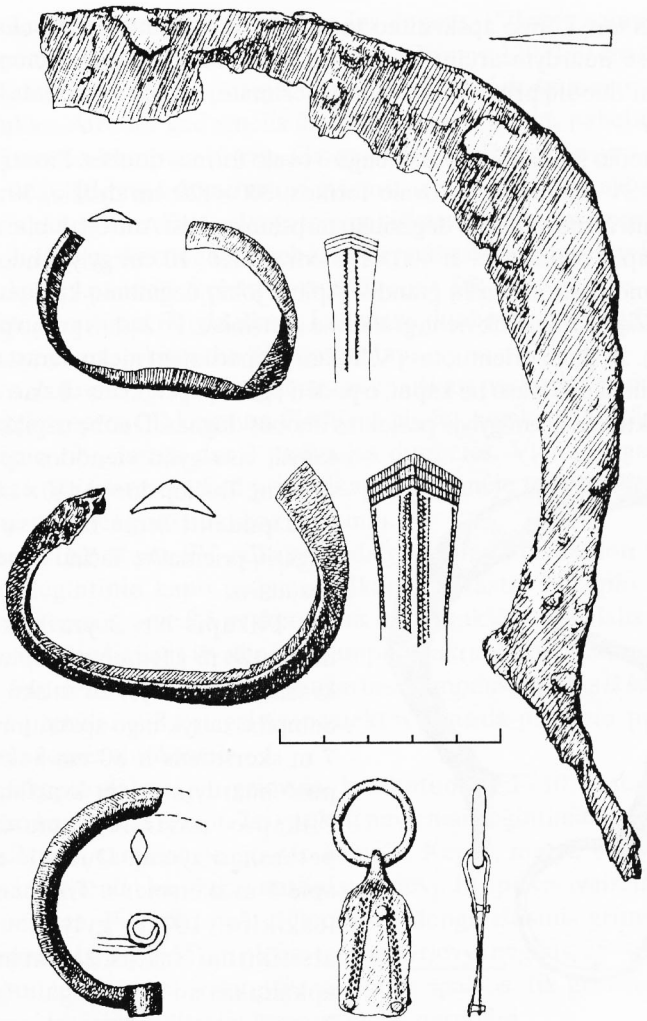

Pav. 19. Dusinėnų pilkapyno II grupės pilkapio Nr. 3 atsitiktiniai radiniai.
Fig. 19. Stray finds from barrow No 3 of group 2 of Dusinėnai barrow cemetery.

Sampilas taisyklingo apskritimo formos, 7 m skersmens ir 80 cm aukščio. Jo P pusė nuardyta ariant kvartalinę liniją. Pilkapio pakraščiuose aiškių griovio ar duobių prie sampilo žymių nesimatė. Sampilas supiltas iš geltono smėlio.

Pilkapio pakraščiuose atsidengė 3 ovalo formos duobės. Pirmoji duobė – pilkapio ŠV pakraštyje. Ji ovalo formos, 300×120 cm dydžio, 30 cm gylio. Užpildanti žemė tamsi, su degėsiukų tarpsluoksniais. Antroji duobė atsidengė PV pilkapio pakraštyje. Ji 400×190 cm dydžio. 10 cm gylyje nuo kontūro išryškėjimo pasirodė žąslų grandis. Aplink jokių degintinių kaulų ar degėsių nerasta. Žąslų išlikusi tik viena grandis su skersiniais. Po žąslais gulėjo pjautuvėlis (pav. 20). Jis įkote orientuotas į V. Toliau preparuojant nieko nerasta. Atrodo, kad dirbiniai priklauso ne kapui, o padėti į griovį apeiginiais tikslais ar pateko čia atsitiktinai. 40 cm gylyje pasiektas duobės dugnas. Duobę užpildanti žemė tamsi, visu gyliu vienodos spalvos, be degėsių. Trečioji duobė 410×140 dydžio. Ją užpildanti žemė tamsi su smulkių degėsių priemaiša. Tačiau koncentracijų nesudaro.

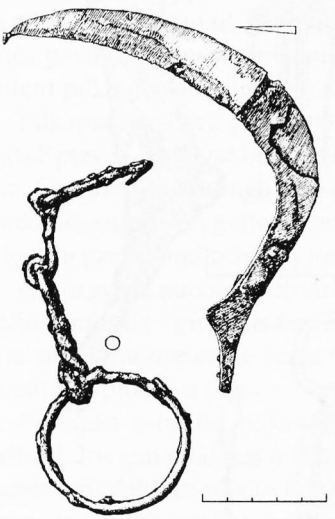

Pav. 20. Dusinėnų pilkapyno II grupės pilkapio Nr. 2 atsitiktiniai radiniai.
Fig. 20. Stray finds from barrow No 2 of group 2 of Dusinėnai barrow cemetery.

Pilkapis Nr. 3 yra pilkapyno P dalyje, 28 m į R nuo pilkapio Nr. 2, P kvartalinės pusėje, 26 miško kvartale. Sampilas taisyklingo apskritimo formos, 7 m skersmens ir 80 cm aukščio. Š jo pusė nuardyta ariant kvartalinę liniją. Pilkapio paviršiuje matėsi seno perkasimo žymių. Duobelė nedidelė, apie 1 m skersmens. Tikrinant metalo ieškikliu, 10 cm gylyje, velėnoje, atsitiktinai rastas žalvarinis diržo apkaliukas su kilpele gale (pav. 19). Sampilo smėlis geltonas su nedidelėmis degėsiukų ir organikos (supuvusių medžių šaknų) priemaišomis. Tik iškasta duobė išsiskyrė tamsesne

podirvio žeme. 50 cm gylyje pasiektas jos dugnas. Pilkapio sampilą juosė ištisinis griovys su tarpu ŠR sampilo pusėje. Griovys 120–140 cm pločio. R dalyje, vidinėje pilkapio pusėje, griovyje, išryškėjo šviesesnio smėlio sluoksniukas. Atrodo, kad smėlis čia perkastas ir, matyt, pakeitęs spalvą dėl aukštesnės temperatūros. Griovio R ir PR dalyje yra degėsių koncentracijų. Įdomu tai, kad griovį dviejose vietose kirto apvalios duobės. Jos 130 cm skersmens. Pats griovys taip pat iškastas anksčiau egzistavusioje duobėje. Ji 175 cm skersmens. Duobės viduryje išsiskiria tamsesnis kontūras. Atrodo, kad ji naudota keletą kartų. 20 cm į PR nuo duobės išryškėjo stulpavietės kontūras. Taigi aiškėja, kad viena duobė buvo iškasta dar prieš pilkapio supylimą, o kitos dvi iškastos vėliau.

Be to, pilkapio viduje taip pat rastas neaiškios paskirties griovelis, ėjęs nuo pilkapio centro PR kryptimi. Jis 40 cm pločio, negilus – 20–25 cm gylio. Už pilkapio ribų rastos dar 2 nedidelės duobelės. Viena jų galėjo būti stulpavietė. Taigi atrodo, kad prie pilkapio didesnėje teritorijoje gali būti kažkokių stulpinės konstrukcijos įrenginių.

Pilkapis Nr. 4 yra PV pilkapyno dalyje. Jame konstatuoti tik vieno suardyto degintinio kapo požymiai. Įkapių nerasta. Pilkapio sampilas apskritimo formos, apie 8,5 m skersmens ir 1 m aukščio. P jo dalis nuardyta ariant kvartalinę liniją ir išvažinėta. Sampilo pakraščiuose matoma griovio liekanų. Kvartalinės vietoje griovys užartas. Sampilas supiltas iš švaraus, be priemaišų smėlio. 95 cm gylyje pasiektas senasis pilkapio pagrindas, tamsesnės žemės sluoksnelis.

R pilkapio dalyje, jau griovyje, kvadratuose EF–10, rasta suardyto degintinio kapo Nr. 1 žymių. Tai vos keli pavieniai degintiniai kauliukai. Jie rasti maišytoje, tamsesnėje griovio žemėje. Kapas, matyt, buvo įkastas į sampilą, ir pavieniai kauliukai nuslinko į griovį. Jų aptikta įvairiame gylyje. Įkapių nerasta. Pilkapio pakraščiuose atsidengė ištisinis griovys. Tik P sampilo pakraštyje yra 65 cm pločio tarpas. Griovys negilus, 25–40 cm gylio. Užpildanti žemė tamsi, visu gyliu vienodos spalvos, tik griovio apačioje pastebima degėsių. Tačiau jie koncentracijų nesudarė.

Pilkapis Nr. 5 yra per kvartalinės linijos vidurį. Sampilas nuskleistas. Pilkapio pakraščiuose atsidengė ištisinis griovys su nedideliais tarpais. Užpildanti žemė tamsi su degėsiukų tarpsluoksniais. 10 cm gylyje nuo

kontūro surasti geležiniai žąslai. Aplink jokių degintinių kaulų ar degėsių koncentracijų neaptikta. Toliau preparuojant nieko nerasta. 35–40 cm gylyje pasiektas griovio dugnas.

Visi ištirtieji pilkapiai skiriami Rytų Lietuvos pilkapių kultūrai, datuojami vėlyvuoju geležies amžiumi. Pagal atsitiktinius radinius dalį pilkapių galima datuoti X a. Tyrinėtieji pilkapiai atspindi laipsnišką pavienių ovalo formos duobių prie pilkapio sampilo peraugimą į ištisinius griovius aplink visą pilkapį. Ankstesni pilkapiai rasti PR pilkapyno dalyje.

Valdemaras ŠIMĖNAS

Exploration of Group II of Dusinėnai barrow cemetery

In 1998-1999 in Dusinėnai barrow cemetery (Vilnius district) Vilnius University explored 5 barrows, which were surrounded by ditches and pits of different sizes and shapes. Only in the three barrows the features of cremations were found. In barrows No 2, 4 and 5 some finds were found, and in barrow No 4 isolated cremated bones were found. The barrows are dating from the Late Iron Age.

Povilas TEBELŠKIS

PURVINIŠKIŲ PILKAPYNO, VADINAMO PRANCŪZKAPIAIS, TYRINĖJIMAI 1999 M.

Purviniškių pilkapynas, vadinamas Prancūzkapiais (Švenčionių r.), buvo rastas 1998 m. rugpjūčio mėn., kai jį šio straipsnelio autoriui parodė Purviniškių girininkijos eigulys Albertas Pukėnas. Pilkapynas yra Nemenčinės miškų urėdijos, Purviniškių girininkijos Dubingių miško 51 kvartalo PR dalyje, Jagomanto ežero PR krante. Pilkapyne suskaičiuota 13 pilkapių, išsidėsčiusių 0,54 ha plote. Pilkapiai yra šlaite, nuolaidėjančiame V kryptimi (Jagomanto ežero link). Pilkapių dydis gana įvairus: 7–12,5 m skersmens, 0,5–1,5 m aukščio. Prie kai kurių pilkapių matyti buvusių duobių pėdsakai. Dalis pilkapių apardyta: sampilai nuskleisti, juose iškastos duobės. Ant pilkapių auga medžiai bei krūmai.